

دانشگاه جامع پیام نور مرکز تهران

دانشکده علوم انسانی

گروه علمی علوم تربیتی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی برنامه ریزی درسی

عنوان

بررسی راهکارهای بهبود مدیریت زنگ تفریح در مقطع تحصیلی راهنمایی

استاد راهنما

دکتر زهرا بازرگان

استاد مشاور

دکتر بهمن زندی

نگارش

شیرین فرمهبینی فراهانی

آذر ۱۳۸۹

به نام خداوند بخشنده و مهربان

تقدیم

بہ پدر و مادر نازینم

کہ لذت دانستن و آگاہی رادر کودکی ام آفریند

و ہمسر عزیزم

کہ مشوق و ہمراہی بی نظیر برایم است.

قدردانی و سپاس

ستایش ایزدمنان را

بر خود فرض میدانم از استاد راهنا خانم دکتر زهرابازرگان به جهت راهنمایی‌های بی‌دریغ و کلیدی در طول پژوهش سپاس‌گذاری
نمایم. حضور مداوم یک ساله در کنار ایشان که چه سرشار از فراگیری نکات علمی و پژوهشی بود ولی رفتار و منش ایشان دسی
بزرگتر برای تمام زندگی اینجانب است.

بهمچنین لازم است از استاد محترم مشاور آقای دکتر بهمن زندگی که با شکیبایی راهنمایی و خردمندانه افق‌های نوینی از پژوهش و
آموزش را ترسیم نمودند، قدردانی نمایم.

در کمال خضوع از بهکاری صمیمانه و صادقانه مدیران، دبیران و دانش‌آموزان عزیز مدارس ناحیه سه کرج در تکمیل پرستشامه و
ارائه‌ی شهادت و نظرات سازنده بسیار سپاسگزارم.

تعهدنامه می اصالت اثر

ایجناب شیرین فرمینی فراهانی تایید می کنم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی ایجناب می باشد و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آنها استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان نامه قبلاً برای احراز بیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی وضعیت موجود، تنگناها و نارساییهای زنگ تفریح از نظر دانش آموزان و معلمان در مقطع تحصیلی راهنمایی مدارس ناحیه سه کرج بوده و به ارائه ی راهکارهایی برای بهبود مدیریت زنگ تفریح می پردازد.

در این مطالعه ۲۵۷ دانش آموز(دختر و پسر) و ۵۶ نفر از معلمان با روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای چند مرحله ای انتخاب شدند و با استفاده از پرسشنامه ی محقق ساخته نظرات دو گروه مورد ارزیابی قرار گرفت. برای تحلیل داده ها آزمون های ناپارامتری تحلیل واریانس فریدمن و کروسکال والیس و آزمون یو من ویتنی به کار گرفته شد. نتایج بررسی نشان داد بین نظرات دانش آموزان و دبیران در مورد "نگرش و اهمیت زنگ تفریح" اختلاف معناداری مشاهده نشده است و هر دو گروه زنگ تفریح را عاملی مهم در رشد شناختی، عاطفی و اجتماعی دانش آموزان تلقی می کنند. در حالیکه بین نظرات دو گروه از نظر "مدت زمان مناسب برای زنگ تفریح" و "شرایط و امکانات فیزیکی مدرسه" در زنگ تفریح در سطح $P \leq 0.05$ تفاوت معناداری وجود دارد. این تفاوت در مورد "مدت مناسب زنگ تفریح" به این صورت بود که معلمان مدت زمان فعلی زنگ تفریح را بیش از دانش آموزان مناسب و کافی می دانند. در بخش "شرایط و امکانات فیزیکی مدرسه" تفاوت بین نظرات دو گروه، بیانگر کمبود آگاهی معلمان از شرایط فیزیکی زنگ تفریح برای دانش آموزان است.

کلید واژه ها: زنگ تفریح، مدیریت زنگ تفریح، نیازهای اجتماعی، عاطفی، شناختی و فیزیکی.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول کلیات پژوهش

۱-۱	مقدمه	۱
۲-۱	بیان مساله	۲
۳-۱	اهمیت و ضرورت پژوهش	۵
۴-۱	گزاره های پژوهش	۸
۱-۴-۱	اهداف پژوهش	۸
۲-۴-۱	اهداف جزئی	۸
۳-۴-۱	پرسش های پژوهش	۸
۵-۱	متغیر های پژوهش	۹
۱-۵-۱	تعریف عملیاتی متغیر پژوهش	۹

فصل دوم پیشینه پژوهش

۱-۲	تعریف زنگ تفریح	۱۰
۲-۲	پیشینه ی نظری پژوهش	۱۰
۱-۲-۲	تئوری های حمایت کننده زنگ تفریح	۱۰
۲-۲-۲	فرضیه انرژی مازاد	۱۱
۳-۲-۲	فرضیه تازگی	۱۱
۴-۲-۲	فرضیه بلوغ شناختی	۱۲
۳-۲	پژوهش در زمینه ی زنگ تفریح	۱۲

- ۱۳-۳-۲ زنگ تفریح، تجربیات و نگرش دانش آموزان..... ۱۳
- ۱۳-۳-۲ زنگ تفریح، یادگیری و موفقیت تحصیلی..... ۱۳
- ۱۴-۳-۲ زنگ تفریح، بازی و نوع فعالیت های دانش آموزان..... ۱۴
- ۱۸-۳-۲ زنگ تفریح و خشونت..... ۱۸
- ۱۹-۳-۲ زنگ تفریح و طرح هایی برای بهبود رفتار دانش آموزان..... ۱۹
- ۲۰-۳-۲ زنگ تفریح و تغذیه دانش آموزان..... ۲۰
- ۲-۴-۲ ویژگی های مثبت زنگ تفریح کدام است..... ۲۱
- ۲۲-۴-۲ زنگ تفریح و رشد شناختی..... ۲۲
- ۲-۴-۲ زنگ تفریح عامل رشد اجتماعی و عاطفی..... ۲۴
- ۲-۴-۲ زنگ تفریح و سلامت بدنی دانش آموزان..... ۲۶
- ۲-۵-۲ زنگ تفریح و پژوهش درباره ی اثرات کاهش زمان زنگ تفریح..... ۲۸
- ۲-۵-۲ تاریخچه..... ۲۸
- ۲-۵-۲ دلایل محدودیت و حذف زنگ تفریح..... ۲۹
- ۲-۵-۲ پژوهش هایی جهت بررسی اثرات کاهش زمان زنگ تفریح..... ۳۰
- ۲-۶-۲ پیشینه ی پژوهشی زنگ تفریح در مدارس ایران..... ۳۵
- ۲-۷-۲ نتیجه گیری..... ۳۵

فصل سوم روش تحقیق

- ۳-۱ مقدمه..... ۳۷
- ۳-۲ طرح پژوهش..... ۳۷
- ۳-۳ جامعه ی آماری، نمونه و روش نمونه گیری..... ۳۸

۳۹.....	۴-۳ ابزار پژوهش
۴۱.....	۳-۴-۱ روایی ابزار اندازه گیری
۴۱.....	۳-۴-۲ برآورد پایایی پرسشنامه
۴۱.....	۳-۵ روش اجرای آزمون
۴۲.....	۳-۶ روش های پردازش داده ها
۴۲.....	۳-۶-۱ روش توصیفی
۴۲.....	۳-۶-۲ روش استنباطی

فصل چهارم یافته های پژوهش

۴۳.....	۴-۱ مقدمه
۴۳.....	۴-۲ توصیف اطلاعات
۴۵.....	۴-۳ بررسی جمعیت شناختی آزمودنی ها
۴۷.....	۴-۴ توصیف و تحلیل داده ها
۴۷.....	۴-۴-۱ بررسی پرسش اول
۵۱.....	۴-۴-۲ بررسی پرسش دوم
۵۵.....	۴-۴-۳ بررسی پرسش سوم
۵۹.....	۴-۴-۴ بررسی پرسش چهارم

فصل پنجم بحث و نتیجه گیری

۶۸.....	۵-۱ مقدمه
۶۹.....	۵-۲ بحث و نتیجه گیری
۸۱.....	۵-۳ محدودیت های پژوهش

- ۴-۵ پیشنهادها..... ۸۲
- ۱-۴-۵ پیشنهاد های کاربردی..... ۸۲
- ۲-۴-۵ پیشنهاد های پژوهشی..... ۸۴

منابع

- منابع فارسی..... ا
- منابع انگلیسی..... ت

پیوست

چکیده انگلیسی

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۱ نمونه هایی از بودجه تخصیصی جهت فعالیت فیزیکی	۱۶
جدول ۱-۴ نتایج آزمون کولموگروف اسمیرنوف	۴۴
جدول ۲-۴ توزیع فراوانی دانش آموزان ($n=257$) بر حسب جنسیت و پایه تحصیلی	۴۵
جدول ۳-۴ توزیع فراوانی دانش آموزان ($n=257$) بر حسب تحصیلات پدر و مادر	۴۵
جدول ۴-۴ توزیع فراوانی معلمان ($n=56$) بر حسب تحصیلات	۴۶
جدول ۵-۴ توزیع فراوانی معلمان ($n=56$) بر حسب سابقه	۴۶
جدول ۶-۴ فراوانی انتخاب و درصد گزینه های "بند الف" به تفکیک دو گروه دانش آموزان و معلمان	۴۸
جدول ۷-۴ اولویت بندی ابعاد نظرسنجی دانش آموزان و معلمان نسبت به گزینه های بند "الف"	۴۹
جدول ۸-۴ نتایج آزمون U من ویتنی در ارتباط با پرسش اول	۵۰
جدول ۹-۴ فراوانی انتخاب و درصد گزینه های "بند ب" به تفکیک دو گروه دانش آموزان و معلمان	۵۲
جدول ۱۰-۴ اولویت بندی ابعاد نظرسنجی دانش آموزان و معلمان نسبت به گزینه های "بند ب"	۵۳
جدول ۱۱-۴ نتایج آزمون U من ویتنی در ارتباط با پرسش دوم	۵۴
جدول ۱۲-۴ فراوانی انتخاب و درصد گزینه های "بند ج" به تفکیک دو گروه معلمان و دانش آموزان	۵۵

- جدول ۴-۱۳ اولویت بندی نظردانش آموزان و معلمان نسبت به گزینه های "بندج" ۵۷
- جدول ۴-۱۴ نتایج آزمون U من ویتنی در ارتباط با پرسش سوم ۵۸
- جدول ۴-۱۵ اولویت بندی فعالیت های دانش آموزان (هر روزه) ۵۹
- جدول ۴-۱۶ اولویت بندی فعالیت های دانش آموزان (در هفته) ۶۰
- جدول ۴-۱۷ فراوانی انتخاب و درصد نگرش نسبت به حضور دانش آموزان در مراکز فرهنگی -
تربیتی مدارس ۶۱
- جدول ۴-۱۸ اولویت بندی میانگین حضور دانش آموزان در بخش های فرهنگی -تربیتی مدارس ۶۲
- جدول ۴-۱۹ نتایج آزمون U من ویتنی در ارتباط با پرسش چهارم ۶۳
- جدول ۴-۲۰ اولویت بندی استفاده از مواد غذایی در زمان زنگ تفریح ۶۴
- جدول ۴-۲۱ اولویت بندی نوع بازی های دانش آموزان در زنگ تفریح ۶۵
- جدول ۴-۲۲ اولویت بندی صحبت های دانش آموزان در زنگ تفریح ۶۶

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱ مقدمه

دگرگونی و پیشرفت های چشمگیر قرن اخیر زندگی فردی و اجتماعی همگان را متحول کرده است. سازمان آموزش و پرورش نیز ضرورت دارد به عنوان نهادی که جایگاه و نگاه ویژه ای می طلبد، مطابق با نیازها و انتظارات جامعه در اهداف، ساختار، محتوا و جنبه های مختلف آموزشی و پرورشی تغییراتی به وجود آورد. در واقع برای رویارویی مولد و موثر با چالش های علمی، صنعتی، فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی، بستری مناسب تر، کارسازتر و موجه تر از آموزش و پرورش شناسایی نشده است. به این دلیل متفکران، تحول در نظام آموزش و پرورش را به عنوان پیش نیاز نیل به اهداف توسعه ی پایدار ارزیابی می کنند. حال آنکه آموزش و پرورش به عنوان یک نهاد مقاوم، کمتر از سایر نهاد ها تغییر می پذیرد. در این راستا پژوهش های بله و همکاران (۱۹۹۹) نشان می دهد که مدارس در بسیاری از کشورها نتوانسته اند همزمان با رشد کمی به کیفیت مطلوب و معیارهای موفقیت دست یابند. نتایج گزارش های سازمان همکاری های اقتصادی یونسکو نیز نشان می دهد در طی دهه گذشته، نگاه ها به مدرسه، نگاهی انتقاد آمیز بوده است. غفلت مدارس در اجتماعی کردن دانش آموزان ایجاد مهارت های شهروندی، آشنا کردن آنان با زندگی آزاد منشانه و ارزشهای اخلاقی، مهمترین نقد آموزش و پرورش است (بازرگان، ۱۳۸۶).

پژوهش های محدودی که در سالیان اخیر در کشور ما در زمینه بررسی میزان رضایت دانش آموزان از مدرسه انجام گرفته است (بازرگان، ۱۳۷۷) نمودار این واقعیت است که دانش آموزان در واقع کمتر مدرسه خود را به صورت محیط شاد و پر انگیزه تلقی می کنند که آنان را به سوی رشد همه جانبه ی توانایی های بالقوه خود هدایت کند. آنان از ارتباط سرد و یکطرفه ی معلم و شاگرد، از مقررات سختگیرانه، از دروسی که ارتباط چندانی با نیازهای روزمره ی زندگی آنان ندارد، از روشهای غیر جذاب آموزشی و از تکالیف پر حجم و کسل کننده ی خود سخن می گویند. به این ترتیب از نظر دانش آموزان مدرسه کمتر به جنبه های روانی و عاطفی و منطبق ساختن خود با نیازهای فردی و گروهی آنان توجه داشته است.

با این وصف در جایی که مدارس کشورهای صنعتی با نیروی انسانی متخصص و برخورداری از امکانات وسیع مادی تا این حد مورد انتقاد پژوهشگران قرار می گیرند، پر واضح است که مدارس ما با کمبود نیروی انسانی و مادی تا چه اندازه دچار نارسایی و تا چه حد نیازمند بازسازی و بهبود جنبه های مختلف زندگی در مدرسه است.

زنگ تفریح یکی از جنبه‌های جدا نشدنی و مهم زندگی در مدرسه است. بنا به تعریف ملکی (۱۳۸۶) زنگ تفریح بخشی از فضای آموزشی است که یادگیرندگان را در بر می‌گیرد و باید از شرایط و ویژگی‌های لازم برخوردار باشد تا به تحقق یادگیری مفید و موثر کمک کند. در عین حال زنگ تفریح فرصتی است که می‌تواند بعد تهدید به خود گرفته و بستر آموزش‌های نادرست باشد. به نظر می‌رسد که زنگ تفریح موضوعی است که مغفول مانده و لذا مطالعه و پژوهش در مورد بهبود کیفیت آن، ارزش‌های آموزشی و پرورشی فراوانی را در بر خواهد داشت. در این پژوهش نگارنده به عنوان یک معلم، "زنگ تفریح" یعنی بخشی از برنامه‌ی روزمره هر مدرسه را مدنظر قرار داده و این زمان هر روزه زندگی دانش‌آموزان در مدرسه را به عنوان یکی از عوامل موثر در فرایند یادگیری و آموزش، مورد توجه و بررسی قرار می‌دهد.

۱-۲ بیان مساله

مشاهده‌ی زندگی روزمره دانش‌آموزان در مدارس و طرح پرسشی چند از آنان به عنوان نظر خواهی در زمینه فعالیت‌های آموزشی و پرورشی و اقدامات مختلفی که در طی روز و در طول سال تحصیلی در مدرسه انجام می‌دهند، تصویری نه چندان رضایت بخش از آنچه در مدارس ما می‌گذرد منعکس می‌کند (بازرگان ۱۳۸۶).

زنگ تفریح به عنوان جزیی از زندگی مدرسه‌ای، موضوعی است که در مورد آن عقاید مختلفی وجود دارد. دانش‌آموزان آن را بهترین زمان حضور در مدرسه می‌دانند و برای آن لحظه شماری می‌کنند. در این فرصت کوتاه و پر هیجان، دانش‌آموزان از محیط جدی و خشک کلاس با سر و صدای فراوان، داخل حیاط می‌شوند. برخی با توپ بازی، کشتی، دویدن یا انجام فعالیت‌های پر هیجان دیگر، انرژی جسمانی خود را تخلیه می‌کنند. برخی دست در دست هم یا کنار یکدیگر راه می‌روند و داستان‌های تمام نشدنی خود را برای یکدیگر نقل می‌کنند و برخی دیگر نظاره گرانی خاموش هستند. گروهی نیز خشم خود را با درگیری و ابراز خشونت با همسالان نشان می‌دهند. برای اکثر افراد بزرگسال دوران تحصیل و مدرسه با زنگ تفریح‌های آن تداعی می‌شود.

معلمان، زنگ تفریح را فرصت مغتنمی برای تجدید قوا می‌دانند و مایلند به دور از هیاهوی دانش‌آموزان باشند. به نظر معلمان تغذیه و استراحت دانش‌آموزان در زنگ تفریح سبب کسب انرژی و آمادگی برای حضور در کلاس خواهد بود.

مدیران و معاونین مدارس اعتقاد دارند زنگ تفریح علاوه بر موارد فوق، فرصتی برای ابلاغ بخشنامه ها، ملاقات با همکاران، تبادل نظر و پیشنهاد در زمینه های آموزشی، فرهنگی و تربیتی و ... است. هم چنین زنگ تفریح برای اولیا مدرسه با نظارت و کنترل دانش آموزان از جهت ایمنی و سلامت، اخلاق و تربیت همراه است که معمولا با اتخاذ قوانین انضباطی، سعی بر مناسب کردن شرایط زنگ تفریح دارند. علی رغم این تمهیدات، زنگ تفریح محل زد و خورد و بروز تعارض میان دانش آموزان نیز هست. در زنگ تفریح بروز خشونت های کلامی یا رفتاری و آزارگری پدیده ای شایع است که معمولا در همه ی مقاطع تحصیلی، قوانین انضباطی یکسانی برای کنترل آن اعمال می شود. حال آنکه نیازها و ویژگی های گروه های سنی مختلف (ابتدایی، راهنمایی و متوسطه) متفاوت است.

روال معمول زنگ تفریح به این صورت است که مدیران مدارس اغلب طبق بخشنامه های ارسالی از سوی سازمان های آموزش و پرورش مناطق، اقدام به زمان بندی کلاس های آموزشی و تعیین مدت زمان زنگ تفریح طی روز می کنند. در مقطع راهنمایی ساعت آموزشی برای هر زنگ حدود ۸۰ دقیقه منظور شده است و زنگ های تفریح ۱۰ الی ۱۵ دقیقه احتساب می شود. شایان ذکر است که در سال های اخیر به غیر از بخشنامه ی مربوط به مدت زمان زنگ تفریح، بخشنامه ای نیز در مورد ممنوعیت فروش تنقلاتی مانند پفک، چیپس و ساندویچ های آماده در بوفه به مدارس ابلاغ می شود. در عین حال آوردن وسایل ورزشی مانند توپ و طناب، هم چنین فعالیت هایی نظیر دویدن جزو موارد انضباطی محسوب می شود. دلیل اتخاذ چنین محدودیت هایی، اقدام جهت حفظ ایمنی و سلامت دانش آموزان است که خود سبب محدودیت حرکتی و فیزیکی دانش آموزان هنگام زنگ تفریح است. شاید به جرات بتوان گفت تنها در مورد مدت "زمان زنگ تفریح" و اخیرا نیز "نوع تغذیه دانش آموزان" دغدغه هایی در سطوح تصمیم گیری های آموزشی به چشم می خورد.

مدیران آموزشی مدارس برای تعیین مدت زمان مناسب زنگ تفریح کمتر به کلیه شرایط لازم (جمعیت دانش آموزی، فضا و امکانات فیزیکی حیاط، زمان لازم دسترسی به سرویس بهداشتی و...) توجه می کنند. به نظر می رسد، نگرش غالب مدیران آموزشی به زنگ تفریح، زمان غیر آموزشی و صرفا زمانی برای استراحت و بازی دانش آموزان می باشد. آنان با کاهش مدت زمان زنگ تفریح برای افزایش زمان آموزشی و کارایی تحصیلی دانش آموزان موافق بوده و دلیل دیگری که برای کاهش زمان زنگ تفریح بیان می کنند خطراتی است که سلامت دانش آموزان را هنگام بازی و دویدن تهدید می کند و مسئولیت قانونی ایشان را سنگین تر می کند.

شرایط فوق و نحوه ی مدیریت زنگ تفریح سبب ایجاد نارضایتی های بسیاری در دانش آموزان می گردد به نحوی که ایشان همیشه از زمان ناکافی زنگ تفریح برای تغذیه، بازی و استراحت گلایه دارند. بسیاری از آنان به گواه معلمان پس از زنگ تفریح وهنگام حضور در کلاس درس با اجازه گرفتن های مکرر برای خروج از کلاس و استفاده از سرویس بهداشتی، ایجاد بی نظمی می کنند. بسیاری از دانش آموزان نیز از اینکه فضای مناسبی برای تحرک و بازی در حیاط مدرسه ندارند، نارضی بوده و آرزوی داشتن توپ یا برخی از وسایل بازی مثل بدمیتون، دوچرخه و... راهنگام زنگ تفریح را دارند(عامری،۱۳۸۷).

معلمان نیز از زمان ناکافی زنگ تفریح برای استراحت و تجدید قوا گلایه داشته و معتقدند در این زمان کوتاه قادر به پیش مطالعه، همفکری و تبادل تجارب و نظریات با سایر دبیران نیستند. همچنین دبیران بیان می کنند زمان محدود زنگ تفریح و نداشتن شرایط مناسب فیزیکی در حیاط مدرسه (امکاناتی برای تحرک بدنی، شرایط آبخوری ها و ...) عموماً به خستگی ذهنی، کسالت و ناسازگاری بیشتر دانش آموزان در کلاس منجر می شود(بازرگان،۱۳۸۶).

مسلم است درکشور ما، زنگ تفریح جایگاه خود را از نظر اثرات مهمی که می تواند در رشد عاطفی، اجتماعی و تحصیلی دانش آموزان داشته باشد، نیافته است و همان طور که بیان شد این جنبه ارزشمند زندگی در مدرسه نیازمند توجه و تجدید نظر است.

با توجه به این که پژوهش از جمله کوشش های بنیادینی است که برای بهسازی کیفیت و اثر بخشی فعالیت های سازمانی در آموزش و پرورش صورت می گیرد، یعنی مشکلات و مسائل محیط های آموزشی را بررسی و برای حل آنها توصیه ارائه می کند (ساک،۱۳۸۶) مطالعه ی زنگ تفریح، شامل بررسی پژوهش های انجام شده در سایر کشورها، آگاهی از شرایط موجود زنگ تفریح در مدارس کشورمان با بررسی نظرات دانش آموزان و معلمان، میزان رضایت دو گروه ذینفع و بررسی روش هایی جهت بهبود کیفیت آن برای دانش آموزان، می تواند به تامین هدف آموزش و پرورش، یعنی رشد همه جانبه دانش آموزان منجر شود.

در سالهای اخیر در بسیاری از کشورهای صنعتی پیشرفته، بر پایه تحقیقات صورت گرفته، نو آوری هایی درمدیریت زنگ تفریح صورت گرفته است که منتج به ایجاد مدارس پیشرو، منضبط و آرام شده است. کمیسیون ملی آموزش و پرورش انگلستان در توصیف مدارس که مدیریت صحیحی را برای زنگ تفریح در نظر گرفته بودند ویژگیهای زیر را بیان می کند: رهبری قوی و مثبت مدیر و کادر

آموزشی، تمرکز بر پیشرفت تحصیلی و رفتاری، مشارکت دادن دانش آموزان در زندگی و امور مدرسه، مشوق اهداف و ارزشهای مشترک بین دانش آموزان، معلمان و اولیا (بازرگان، ۱۳۸۶). به این ترتیب اقدامات اصلاحی در مدیریت زنگ تفریح نشان دهنده اهمیتی است که این جنبه از زندگی در مدرسه می تواند در تحقق اهداف اساسی آموزش و پرورش داشته باشد.

از آنجا که تعلیم و تربیت در دنیای امروز فرایندی جهانی است، هر چند که مضمون آن بر اساس فرهنگ ها می تواند محلی و بومی باشد، بر این اساس این تحقیق درصدد آن است که با بررسی و مطالعه ی ادبیات جهانی در زمینه ی کیفیت زنگ تفریح و از طریق بررسی و تحلیل پرسشنامه های حاوی نظرات گروه های ذینفع یعنی دانش آموزان و معلمان در مورد زنگ تفریح، به راهکارهایی برای بهبود مدیریت زنگ تفریح در مدارس مقطع راهنمایی دست یابد.

۳-۱ اهمیت و ضرورت پژوهش

نظریه اینکه حدود دوازده میلیون دانش آموز در مدارس کشور هر یک روزانه ۲۰ دقیقه، هفته ای ۱۲۰ دقیقه، ماهانه ۴۸۰ و سالانه نزدیک به معادل ۳۸۴۰ دقیقه یا ۶۴ ساعت را به عنوان زنگ تفریح می گذرانند و این نکته که هر فرد دانش آموز در طول دوران دوازده ساله ی تحصیل رسمی خود، زمانی حدود ۷۶۸ ساعت زنگ تفریح را پشت سر خواهد گذاشت بسیار بجاست که بدانیم در این زمان کوتاه هر روزه در مدرسه چه رخ می دهد، زمانی که رایان (۱۹۹۹) از آن به عنوان آموزش پنهان یاد کرده و نقش آن را قوی تر از آموزش رسمی و عامدانه می داند.

از سوی دیگر با توجه به شرایط جامعه که دانش آموز بی تاثیر از آن نیست یعنی: سبک زندگی کنونی (سرعت، استرس، اشتغال والدین، آپارتمان نشینی و افزایش سرگرمی های خانگی و بازی های رایانه ای) گزارشات پزشکی بر کاهش تواناییهای بدنی، چاقی و شیوع دیابت تاکید داشته و روانشناسان درباره افزایش رفتارهای خشونت آمیز در جامعه هشدار می دهند. به این ترتیب به نظر می رسد زنگ تفریح زمان بسیار مناسبی برای تعامل چهره به چهره ی دانش آموزان و افزایش مهارت های اجتماعی و در نهایت افزایش سازگاری با مدرسه خواهد بود (بلاچفورد، ۱۹۹۹). بر پایه ی پژوهش های صورت گرفته (تاپینو، کازرمن و مارسل ۱۹۹۱) تاثیر زنگ تفریح جهت شکل گیری

حافظه بلند مدت و فرایند به یاد آوردن اثبات شده است. این یافته نقش موثر زنگ تفریح بر یادگیری و رشد شناختی^۱ دانش آموزان را نشان می دهد.

هم چنین نتایج پژوهش های مختلف در کشورهای صنعتی و پیشرفته زنگ تفریح را به عنوان مهمترین عامل در رشد اجتماعی و عاطفی^۲ برای دانش آموزان نشان داده است. چرا که مدرسه به عنوان نخستین نهاد اجتماعی که دانش آموزان را برای اجتماعی شدن یعنی تقویت مهارتهای اجتماعی و استقلال آنان در بزرگسالی آموزش می دهد، شناخته می شود.

رایان معتقد است ساختار نهان مدرسه می تواند به آموزش و پرورش مثبت یا منفی بیانجامد و لازم است به همان اندازه ی برنامه رسمی مدارس و حتی بیشتر مورد توجه قرار گیرد. در واقع بسیاری از ارزشهای عمیق اخلاقی از طریق ساختار پنهان مدرسه منتقل می گردد.

گلاسر^۳ (۱۹۷۰) رشد عاطفی را مقدمه ای بر رشد اجتماعی دانسته و وظیفه اصلی مدارس را کمک به ایجاد هویت در دانش آموزان می داند. وی هویت^۴ را در "مبادله ی محبت"^۵ و "کسب احساس ارزشمندی"^۶ تعریف می کند. گلاسر مدرسه و معلم را دو رکن اساسی در ارضا نیاز به محبت دانش آموزان می داند و معتقد است فرد بزرگسالی که در زمان کودکی نتوانسته راه و رسم مبادله ی محبت را بیاموزد، در همه ی دوران زندگی خود نیز شاگرد ضعیفی در مکتب محبت خواهد بود. از طرفی مدارس در زمینه ی تامین دومین نیاز اساسی یعنی "احساس ارزشمندی" نقش عمده تری برعهده دارند. برای کسب این احساس، معلومات و قدرت تفکر لازم است یعنی در خلال فراگیری شیوه ی تفکر و حل مشکلات، احساس ارزشمندی تقویت می شود. وی معتقد است آموزش و پرورش، بیش از این نمی تواند برای انسان کاری انجام دهد، بقیه ی راه به عهده ی خود اوست.

در مجموع نتایج تحقیقات در اکثر کشورهای پیشرفته مزایایی چون رشد اجتماعی و عاطفی، شناختی و فیزیکی را برای زنگ تفریح برشمرده اند و بر حفظ این زمان و بهبود مدیریت آن تاکید دارند. در مورد اثرات مثبت و منفی زنگ تفریح و بررسی نظرات مهم ترین عوامل ذینفع یعنی دانش آموزان و معلمان تحقیقات چندانی در کشور ما صورت نگرفته است، در حالی که این بخش از زندگی در

---

¹ Cognitive & learning Development

² Social & Emotional Development

³ Glasser, William.

⁴ Identity

⁵ Need For Love

⁶ Need For Feel Worthwhile

مدرسه همانند سایر برنامه های آموزشی و پرورشی به خاطر اثراتی که می تواند در زندگی عاطفی و اجتماعی دانش آموزان داشته باشد نیازمند توجه خاصی می باشد. تحقیقات در زمینه زنگ تفریح و جنبه های اجتماعی زندگی در مدرسه در بسیاری از کشورهای صنعتی پیشرفته به ویژه در انگلستان فراوان است (بازرگان، ۱۳۸۶).

انجمن ملی آموزش کودکان در ایالات متحده زنگ تفریح را یک حق برای کودکان و حفظ سلامت ایشان دانسته و مزایا و دلایل مختلفی را برای زنگ تفریح بیان کرده اند که شامل موارد ذیل می باشد: پیشرفت یادگیری، افزایش آرامش و کاهش بی قراری، افزایش توانایی حل مساله و پیدا کردن احساسات سالم و مثبت.

در پژوهش حاضر مقطع تحصیلی راهنمایی برای بررسی و مطالعه انتخاب شده است. هدف پژوهشگر از این انتخاب توجه به جمعیت میلیونی جوان کشور به عنوان نیروی محرکه و پویای جامعه است. بی تردید توجه در گرو شناخت است و شناخت نیز همدلی می آفریند و در پرتو آن می توان به دنیای درون نوجوان نفوذ کرد و صبورانه و به صورت مسالمت آمیز به ایجاد دگرگونی همت گماشت و شخصیتی متکی بر تفاهم و اطمینان را بنیان نهاد و استوار ساخت. دوره ی نوجوانی به دلیل تغییرات ناگهانی و دراز مدت روانی و فیزیکی اهمیت ویژه ای در رشد فردی دارد به طوری که نوجوانی را یک مرحله ی بی نظیر در رشد انسان تلقی می کنند. از سویی مدرسه به منزله ی پلی است که نوجوان را به جامعه مربوط می کند. یعنی دستگاه تعلیم و تربیت می تواند نوجوان را به فرد موثر و فعال در جامعه یا ناراضی و منفعل بدل کند. بدیهی است نیازهای رشدی عاطفی واجتماعی نوجوان در صورتی پرورده و به کمال می رسد که شرایط رشدی مناسبی در مدرسه فراهم آید (شرفی، ۱۳۸۶).

از این رو اهمیت پژوهش حاضر از جنبه کاربردی راه گشایی در ایجاد شیوه ای نو در مدیریت زنگ تفریح و تاثیرات مثبت آموزشی و رشدی آن برای دانش آموزان در مدارس کشورمان است. هم چنین با توجه به حساسیت های رشدی در مقطع تحصیلی راهنمایی و شکل گیری شخصیت اجتماعی دانش آموزان، در این پژوهش دانش آموزان مقطع تحصیلی راهنمایی به عنوان جامعه آماری در نظر قرار گرفته شده اند.